

MOGUĆNOST PROIZVODNJE KONJSKOG MESA NA PRIRODNIM TRAVNJAČKIM POVRŠINAMA U SR HRVATSKOJ

M. Sukalić, J. Ljubešić, D. Trivunčić, Ž. Miroslavljević

Uvod

U poljoprivrednoj proizvodnji naše zemlje istaknuto mjesto zauzima stočarska proizvodnja. Karakterizirana je u relacijama sa razvijenim zemljama nezadovoljavajućom kvalitetom, a u određenim vrstama stoke i kvantitetom, oscilacijama, relativno visokim proizvodnim cijenama, niskom proizvodnošću i teškoćama plasmana na svjetskom tržištu.

S druge strane sadašnje stanje znanosti, njezine primjene u proizvodnji, stanje tehnologije, odnosi kapitala i organizacije poljoprivrede u međunarodne sisteme omogućilo je da se razvijene zemlje same opskrbljuju velikom većinom kvalitetnih živežnih namirnica, pa čak da postaju i proizvođači velikih viškova hrane. Za slabije razvijene zemlje to predstavlja dodatnu teškoću u plasmanu njihovih proizvoda i proizvodnim orijentacijama. Stoga je logična orijentacija nerazvijenih zemalja da razvijaju one proizvodnje koje imaju trajniju perspektivu, manju konkurenciju na tržištu i predstavljaju sigurniju i veću dobiti i što je posebno važno omogućavaju korištenje već postojećih prvenstveno prirodnih resursa.

Uz to pri dugoročnoj orijentaciji stočarstva za svjetsko tržište treba držati na umu značajne i sve naglašenije zahtjeve za proizvodnjom tzv. prirodne hrane, uz učešće koliko je moguće manje raznih aditiva, lijekova i drugih sastojaka u hrani stoke, zatim dugoročni plasman proizvoda, visinu cijene, kulinarske navike i druge faktore važne za plasman na tržištu.

Prilikom ovakvih razmišljanja valja napomenuti da će bitan faktor proizvodne orijentacije u stočarstvu biti i kompleks zaštite čovjekove okoline, kako radi zaštite čovjeka, tako i radi očuvanja postojećih proizvodnih resursa sa zaštitom flore i faune za budućnost. U stočarskoj proizvodnji se o tome faktoru još nedovoljno razmišlja.

Neke činjenice o stanju konjogojstva u Jugoslaviji i Hrvatskoj

Razmatrajući neke pretpostavke od značaja za poljoprivrednu i stočarsku proizvodnju nesumnjivo je da konjogojstvo kao stočarska proizvodnja ima značajne šanse i komparativne prednosti u odnosu na druge stočarske proizvode u nas.

Također valja konstatirati da je s druge strane konjogojstvo jedna od najzanemarenijih stočarskih proizvodnji u zemlji. Da suprotnost bude veća u izvoznom smislu to je decenijama najatraktivnija i najprofitabilnija izvozno stočarska roba. Što se izvoza tiče valja napomenuti da nikada od rata na

Rad je saopćen na proslavi 10-godišnjice Sekcije za krmno bilje i travnjaštvo Saveza poljoprivrednih inženjera i tehničara Hrvatske održane 9. 12. 1989. godine u Lipiku.

Dr. Miroslav Sukalić, Središnji zavod za razmnožavanje i uzgoj domaćih životinja, Zagreb; dr. Josip Ljubešić, Poljoprivredni institut Križevci; ing. Dušan Trivunčić, ing. Zeljko Miroslavljević, PIK »Braća Rađenović«, Novska.

ovamo nije bilo nikakvih ozbiljnih zabrana ili ograničenja stranih zemalja za izvoz konjskoga mesa na konvertibilno tržište. Daljnja važna činjenica je da je uvozna komponenta odnosno učešće deviznog porijekla za realizaciju ove proizvodnje simbolično, ispod 0,5% i da se sastoji samo od uvoza lijekova koji se ne proizvode u zemlji.

Problem deagrarizacije i intenzivna ali i stihijska mehanizacija poljoprivrede uz neadekvatnu stočarsku politiku, a skoro nikakvu u konjogojstvu, dovela je do neopravdano velikog pada broja konja u zemlji. Radi ilustracije navodimo podatke o brojnom stanju konja u distancama od 5 godina.

Godina	Broj konja u SFRJ
1970.	1.047.000
1975.	923.000
1980.	617.000
1985.	438.000
1987.	350.000

S druge strane potpuno otvoreno tržište za konjsko meso i to devizno atraktivnog dijela zapadne Evrope, uz nikakvu proizvodnu politiku u konjogojstvu pružilo je šansu da dođe do totalnog raubovanja ove grane stočarstva. Da to ilustriram, navodimo činjenicu da je po našim računicama od završetka II. svjetskog rata izvezeno iz zemlje konjskoga mesa za oko 1 milijardu dolara. Izvoz je bio u dolarskim iznosima u neprekidnom porastu od 1970. do 1981. kada je dostigao skoro 65 milijuna dolara godišnje, da bi tada padao ili oscilirao, ali sa očitom tendencijom pada što prikazujemo slijedećim vrijednostima za posljednjih 6 godina.

Godina	Vrijednost iznosa u USA \$
1982.	42.072.025
1983.	32.745.068
1984.	26.159.471
1985.	17.898.982
1986.	17.945.000
1987.	26.962.000

Kao i u Jugoslaviji tako i SR Hrvatskoj broj konja drastično opada što je prikazano u tablici 1. a to je posebno izraženo u posljednjih nekoliko godina:

Godina	Broj konja u SRH u 000	Od toga broj kobila u 000
1980.	111	78
1981.	98	59
1982.	86	53
1983.	81	43
1984.	69	40
1985.	57	34
1986.	53	31

Izvoz konjskog mesa po pojedinačnoj vrijednosti viši je od svih ostalih vrsta stoke i prerađevina sa izuzetkom junećeg mesa. Čak i najatraktivniji i najveći izvoz junetine na konvertibilna tržišta u pojedinim godinama razdoblja od 1970. — 1982. godine bio je niži od vrijednosti i izvoza konjskog mesa.

S druge strane dugoročne analize zemlje članice EEZ-a pokazuju da to tržište neće moći u predvidivom vremenu osigurati za svoje potrebe dovoljne količine konjskoga mesa iz vlastite proizvodnje. Proizvodnja konjskoga mesa je u neku ruku ekstenzivna proizvodnja koja se ekonomično realizira na ekstenzivnim površinama, a zemlje EEZ-a teže i realizirali su u većini slučajeva intenzivnu poljoprivredu.

Posljedica takovog stanja na tržištu konjskog mesa je i nova odluka o dopunskom protokolu u Sporazumu između SFRJ i EEZ-a kojom se obuhvaća novi trgovinski režim za određene vrste poljoprivrednih proizvoda kojim je obuhvaćeno i konjsko meso. Iz toga dokumenta proističe činjenica da EEZ daje otvoreni pristup proizvođačima koji isporučuju izvozni kvalitet konja za proizvodnju konjskog mesa i da tu nema bitnih ograničenja na uvoznj strani i da se realno procjenjuje da će tržište EEZ-a u dugoročnom smislu biti slobodno i bez zaštitnih mehanizama za pristup konjskom mesu na to tržište. Prema osnovnim informacijama poznato je da su pogotovo deficitarna konjskim mesom tržišta Francuske, Italije i Belgije.

Ovakove tržišne okolnosti izazivaju velik optimizam u nas pa se u materijalima Zadružnog saveza Jugoslavije ističe »da je određen broj organizacija kadrovski i organizacijski osposobljen, komercijalni kanali su uhodani, potražnja konjskog mesa veća je od ponude, a dugoročne tržišne tendencije krajnje optimistične do 2000. godine i dalje« (1).

Po našem mišljenju to uopće nije sporno, a nije ni do sada bilo, sporno je da konja kao robe za izvoz ima sve manje, a da na planu povećanja proizvodnje nismo ništa ozbiljno učinili na nivou zemlje. Mjere koje se eventualno i poduzimaju su kratkoročne, nestabilne, što sve ukazuju na posljedice krivih procjena ili nedovoljnog poznavanja kretanja stočarstva u Evropi pa i u svijetu, što se nikako ne slaže sa našim sadašnjim stanjem u konjogojskoj proizvodnji.

Naša je namjera da s jedne strane ukazujući na neke poznate svjetske trendove i razmišljanja o poljoprivrednoj i stočarskoj proizvodnji upozorimo na alarmantno stanje konjogojstva u nas. U tim razmatranjima neosporna je perspektiva proizvodnje konjskog mesa i značaj dugoročne orijentacije i osnove za takovu proizvodnju.

Koncept intenziviranja proizvodnje konjskog mesa na pašnjačkim površinama Posavine

Naš koncept i razmišljanje o intenziviranju proizvodnje konja za proizvodnju mesa i izvoz nisu nikakova novost, već vraćanje jednoj proizvodnji koja je u osnovi tradicionalna, ali modernizirana i temeljena na intenzifikaciji i uz primjenu metoda koje se u svijetu razvijaju za sadašnju i budućnost.

Nadalje koncept je temeljen i na činjenici da u zemlji, a i u SRH postoje deseci tisuća ha pašnjaka i livada, pa i neobrađenih oranica u velikim kompleksima koje se iz raznih razloga ne koriste, a na njima bi se moglo proizvo-

diti konjsko meso za izvoz. Mislimo da bi bilo vrijedno i za neke druge površine koje se sada koriste na ekonomski sporan način razmotriti mogućnost proizvodnje konjskog mesa za izvoz.

Osim značajnih pašnjačkih površina u orijentaciji prema proizvodnji konja za meso ide u prilog činjenica da obično ili barem na dijelu tih površina postoje i napušteni objekti ili oni koji nemaju racionalnu upotrebu, a mogu se relativno malim adaptacijama pretvoriti u objekte potrebne takovoj proizvodnji.

Ekstenzivna proizvodnja na principu pašnjačkog držanja zahtjeva i relativno malo radne snage što utječe na konačnu cijenu proizvoda.

Velike pašnjačke površine gornjeg dijela sliva rijeke Save te interes društvenog sektora za takovu proizvodnju su bili počeci razvoja o dogradnji našeg koncepta što smo sve objedinili kroz prototip ovakove proizvodnje u PIK-u »Braća Rađenović« iz Novske.

U protekle 4 godine od početnih 17 kobila danas je broj povećan na ukupno 108 grla. Također je značajno da je u početku neophodno imati u konjogojstvu sklone kadrove i početni kapital za ulazak u takovu proizvodnju.

U PIK-u »Braća Rađenović« postoje velike površine od oko 2.000 ha retencija »Mokro Polje« koje se od pamtivijeka koriste kao ispaša za stoku. Analizirajući stvarne mogućnosti »Mokrog Polja« došli smo do zaključka da je tradicionalna konjogojaska proizvodnja najlogičniji način korištenja ovih površina. Uzimajući u obzir tradiciju kao i moderne aspekte stočarske proizvodnje o kojima smo govorili, po našem mišljenju dominira orijentacija na konjogojsku proizvodnju. Ako se uzme u obzir činjenica da se konji ne koriste za druge svrhe osim za proizvodnju mesa, ta se grla mogu držati mjesecima na ispaši a da se ne vraćaju u staje. To traži mali angažman radne snage, besplatnu hranu kroz nekoliko mjeseci te se može držati velik broj grla po držaocu.

Govedarska proizvodnja po našem mišljenju ima manje uvjeta za korištenje tih pašnih površina. Naime, vrlo je slaba ekonomska računica držanja nisko proizvodnih goveda, a s obzirom na spolni ciklus krava skoro je nemoguće održati permanentnu i u isto vrijeme kvalitetnu reprodukciju. S druge strane u obzir dolazi samo držanje takovih krava koje su ili niske ili slabe mliječnosti. Osim toga ipak se takove krave moraju dnevno vraćati kući radi muže. Za zimu im se treba osigurati kvalitetnija hrana, a s obzirom na poplavne površine »Mokro Polje« u širem smislu Lonjskog polja, postoji velika opasnost od jakih parazitarnih invazija koje u vlažnijim godinama dovode do velikih gubitaka. Meso ovakovih goveda nije usporedivo ni po kvaliteti, ni po randmanu sa kvalitetom iz intenzivnih proizvodnji, a vjerujemo da se ne može plasirati kao izvozna roba.

Ovčarska proizvodnja bi po ekstenzivnosti došla u obzir kao oblik korištenja, ali iz već spomenutih razloga jakih invazija parazita u močvarnim područjima riskantno ju je održavati.

U području cijelog Lonjskog polja održava se i vrlo ekstenzivna svinjogojaska proizvodnja, ali ta je u tolikim razmjerima ekstenzivna i kvaliteta svinja sporna, da se može koristiti samo za lokalnu potrošnju.

U našem pristupu osim navedenih činjenica nastojali smo ekstenzivnu proizvodnju osuvremeniti kvalitetom i intenzitetom reprodukcije i na taj način bitno utjecati na kvalitet i količinu proizvedenog konjskog mesa.

U tradicionalnim uvjetima poznato je da je plodnost konja u gornjem slivu Save bila vrlo niska i kretala se ispod ili oko 40%. S obzirom na činjenicu da je kobila uglavnom sezonski poliestrična životinja koja se goni pretežno u kasnu zimu ili u rano proljeće nastojali smo u našem pristupu reprodukciju zaokružiti u vrijeme kada su kobile u stajama vlasnika. Naime cijeli režim korištenja konja u tom bazenu bazira se na principu da se kobila vraća sa ispaše krajem listopada ili prvih dana studenog kao visoko gravidna. Pošto se kobila zimi oždrebi, a koristeći biološki ritam reprodukcije da se odmah obično nakon devet dana ponovo goni, to se kobila odmah tijekom zime odnosno ranog proljeća i pripušta.

Da bi se osigurala visoka plodnost kobila osigurani su plodni pastusi koji su pod reproduksijskom kontrolom stručne službe, a plodnost im se kontrolira praćenjem rezultata koncepcije, kontrolom kvalitete sperme i procjenom reproduksijske sposobnosti kao provjerenim reproduktionerima. Ovi pastusi su i u uzgojnom smislu u pravilu najbolje životinje do kojih možemo doći, a radi se o uveženim rasplodnjacima teških pasmina konja (Francuska, NR Mađarska) ili križancima tih pasmina sa našim kobilama.

Pošto smo danas u mogućnosti da specijalističkim pretragama genitalnog trakta relativno rano sa 35—40 dana utvrđujemo bređost kobila vaginalno-rektalnim pretragama, to već tijekom zime ili ranog proljeća a bitno je prije ispusta na proljetnu ispašu, utvrđujemo graviditet kobila koje su pripuštene. Rezimirajući zimski boravak u stajama treba postići da kobila ode na proljetnu ispašu sa ždrebetom na sisi i ždrebetom u truhu. To nam je cilj u reproduksijskom smislu. Rezultati koje smo postigli su bez obzira na teškoće dobri i kreću se ispod 80%.

Treba istaći da to nije krajnji domet jer ne smijemo biti zadovoljni sve dok se ne postigne prosječni rezultat od najmanje 85% oždrebjenih kobila, odnosno dobivene ždrebadi. Taj rezultat moguće je postići uz poboljšanje brige oko zdravstvenog stanja, boljom preventivom i uvađanjem savremenijih metoda kontrole reprodukcije.

Prilikom realizacije inicijalnog programa većina kvalitetnih kobila je umaćeno i stavljeno pod selekcijsku kontrolu a mijenjanjem pastuha svake godine nastojimo od uvezenih pastuha dobiti potomstvo te na taj način postići s jedne strane određen iako najprimitivniji oblik testiranja pastuha, a s druge strane zadržati potomstvo određenih linija uvezenih pastuha. Rad smo prema tome koncipirali i tako da se uzgojem najbolje muške ždrebadi odgoje novi rasplodnjaci — križanci koji bi najbolje odgovarali uzgojnom cilju. Danas već imamo mlade rasplodnjake koji bi za godinu dana mogli da se koriste u rasplodu. Većina muške ždrebadi i slabija ženska ždrebad odlazi već prilikom jesenskog odabira u izvoz.

S obzirom na zadatak širenja prvoga stada po programu koji se sada radi za 200 kobila, sva ženska ždrebad koja je zdrava i odgovara uzgojnom cilju trebala bi se zadržati u rasplodu.

Značajno je napomenuti da su i kobile i ždrebad po povratku sa ispaše u vrlo dobroj kondiciji, čak možemo reći i u pretjerano tovnjoj što iz uzgojnih i reproduksijskih razloga nije poželjno.

»Mokro Polje« spada u šire područje Lonjskoga polja koje je u okviru raznih programa predmet interesa cijele Hrvatske. Iako nismo u stanju obje-

ktivno ocijeniti, niti smo za to kompletni, ipak znamo da je Lonjsko polje koje obuhvata oko 50.000 ha, osim poljoprivrede, predmet interesa; šumara, poljoprivrednika, ekologa, ornitologa, vodoprivrednika i banaka, uključujući i međunarodne financijske institucije.

Koliko nam je poznato postoje dosta suprotni interesi oko regulacije pojedinih dijelova Lonjskog polja, između vodoprivrednika, šumara i Republičkog zavoda za zaštitu prirode. Lonjsko polje je po informacijama do kojih smo mi došli jedan od najvećih biotopa u Evropi na kojem živi obilje ptica i drugih vrsta životinjskog svijeta za koje je zainteresiran određen broj evropskih pa i svjetskih organizacija. S druge strane ulaganja i intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju su u značajnim teškoćama koje diktira visoka cijena ulaganja sa nesigurnim rezultatima na bazi proizvodnje hrane postojećih asortimana s kojima imamo manje više određenih problema u plasmanu, ili proizvodnosti odnosno cijeni.

Ukoliko razmišljamo po principima koje smo naveli u uvodu, na dulju stazu, a uz poštivanje prirode, određenih ekoloških stavova, zatim malih ulaganja u korištenje postojećih resursa, pa uzmemo u obzir i činjenicu da se sadašnji odnosi šuma, šikara i livada narušavaju radi nedovoljnog broja stoke koja bi čistila i održavala ravnotežu postojećih odnosa onda nismo daleko od činjenice da je konj izuzetno podesna životinja za održavanje biološke ravnoteže ovoga biotopa.

U prilog ovakvom pristupu ide i činjenica da je prema podacima od prije tridesetak godina na tom području bilo oko 50.000 konja (radi se o općinama šireg područja Lonjskog polja), a da sada na tom istom području ima manje od 5.000 konja.

Smanjio se i broj drugih vrsta domaćih životinja iz razloga koji u ovom momentu nisu presudni za naš pristup problemu. Radi smanjenja broja pašnih životinja, remete se i biološki odnosi u biotipu, pa mislimo da je povećanje broja konja na tom području jedna od mogućih varijanti za rješavanje i toga problema.

Ako sada uzmemo u obzir sve ranije navedene elemente onda bi i iz razloga tipično izvozne orijentacije trebalo na tom području forsirati konjogojšku proizvodnju. Pošto smo upoznati da konjsko meso ima izuzetne izvozne šanse smatramo da je i tu bez konkurencije sa ostalim vrstama stoke na tom području te da ima kategoriju izvoznog programa, ali predstavlja i bitan element biološke ravnoteže toga područja.

U našim preokupacijama sa konjogojstvom i tom lokacijom sticajem okolnosti došli smo i do turističke ponude. Ljepote Lonjskog polja su predmet evropskog interesa, interesa, o čemu najbolje svjedoči njemački časopis »Chancen für Leben umwelt teknik«, koji je cijeli svoj broj posvetio Lonjskom polju i napravio nam neplaćenu reklamu pa čak otvorio i poseban konto za pomoć tom području. Smatramo da bi turističke organizacije o tome trebale povesti računa i iskoristiti »Raj kraj autoputa« kako kažu stranci.

Mogućnost proizvodnje konjskog mesa na drugim pašnjačkim površinama u SR Hrvatske

Osim šireg područja Lonjskog polja na području SR Hrvatske smatramo da ima još takovih ili sličnih širih lokacija koje se doduše razlikuju od Lonj-

skog polja, ali koje posjeduju velike neiskorištene pašnjačke površine i napuštene objekte koje bi se uz relativno mala sredstva dale iskoristiti za proizvodnju konja za meso. Prema informacijama takove se površine nalaze u blizini Slavenskog Broda, Slavonske Požege (brodski pašnjaci), Podravske Slatine, Jastrebarskog, a vjerojatno ih ima i drugdje.

Posebno poglavlje su brdsko planinska područja Like, Gorskog kotara i Istre. Ovdje je i problematika držanja drugačija, jer su za slobodno držanje kritična dva razdoblja:

relativno duga zima i suha ljeta u kojima se količina trave smanjuje, a problematična je i voda. Ovdje je i režim korištenja drugačiji, a bitna razlika je u tome što bi se ovdje ulaganjima u pašnjake mogla povećati količina hrane, a ekonomski interes ostaje isti. Koliko nam je poznato i Nacionalni park Plitvice ima određenih problema u odnosima šuma prema livadama u kojem također postoji pitanje kako zadržati prirodnu ravnotežu ovih površina u odnosu na poremećaje u korist šuma koje se uglavnom pripisuju smanjenju stoke na ispašama. Iz jednog podatka Devića na području Like postoji nekoliko desetaka tisuća hektara manje više napuštenih livada i pašnjaka raznih vrijednosti kategorija koje se slabo ili nikako ne koriste. Postoji i značajan problem korištenja velikih kraških polja, a i brdsko planinskih pašnjaka. Jedan organizacioni oblik pokušava na bazi konjogojske proizvodnje organizirati »Mesokombinat« Rijeka na svojim površinama u Vodoteču kraj Brinja. Iako slabije pratimo taj pokušaj posljednje informacije su vrlo povoljne i uspješne.

U dosadašnjim iskustvima, koja nisu znanstveno obrađena, utvrđeno je da na većini pašnjačkih površina kobile same pašom osiguravaju dovoljne količine hrane za sebe i onoliku proizvodnju mlijeka koja je potrebna za rast ždrebeta, koje osim mlijeka praktično ne treba primati druge hrane do starosti od oko 6 mjeseci. Starija ždrebad koja ide u rasplodne kategorije treba primati izvan pašnog perioda hranu kao rasplodna grla, a onu ždrebad koja se plasira u izvoz treba što brže prodati ili ako je tržišna potreba drugačija prihvatiti do prodaje radi postizanja bolje cijene.

Mislimo da bi se odgovarajući eksperiment mogao postaviti i u Istri. On zapravo već postoji u »Merkantu« - Pula, uzgojem haflingera. Za diskusiju je međutim, da li je to najbolji izbor pasmine s obzirom na eksterijerne performanse toga konja ili bi pašnim sistemom trebalo držati kojeg drugog konja sa većom masom i težinom. No ono što smo vidjeli na području Pule ukazuje na takove mogućnosti. Također u okolini Rovinja postoji jedan uzgajač koji drži 13 grla bez ikakve dodatne hrane osim one koju si sami nađu i to kroz cijelu godinu, Velike zelene i pašnjačke površine Istre također su izazov za uzgoj konja.

Da bi se do kraja primjenile znanstvene metode moderne reprodukcije i postigla maksimalna moguća plodnost, Središnji zavod za razmnožavanje i uzgoj domaćih životinja je posredstvom Saveznih organa izradio i podnio FAO-u poseban program za stvaranje specijaliziranog laboratorija za reprodukciju konja. U tom laboratoriju bi se putem suvremene opreme obavljale hormonalno-dijagnostičke provjere rane diagnostike bređosti, koristila ultrazvučna diagnostika u plodnosti i suzbijanju neplodnosti kobila, vršilo umjetno

osjemenjivanje kobilica na bazi DS sperme, i stvorili preduslovi za transfer embriona konja.

Predloženi program pozitivno je ocijenjen od stručnjaka FAO-a kao rijetko interesantan stočarski program iz Jugoslavije.

Programom se traži besplatna nabavka opreme te obrazovanje naših kadrova u inozemstvu i dolazak eksperata iz drugih zemalja u našu zemlju. Realizacijom ovakvog programa mogle bi se laboratorijskom dijagnozom pokriti potrebe šireg područja SRH na reprodukciji konja, jer bi to bio jedinstven laboratorij u zemlji, koji bi se mogao koristiti i u znanstvene svrhe.

Neki problemi proizvodnje konja za meso

Ako se problemi proizvodnje konja za meso postave na prikazan način sve izgleda jednostavno i lako rješivo, kao što se to ponegdje već i naglašava. Međutim u spomenutim uvjetima kad postoji tržište konjskog mesa, relativno laka je samo trgovina. Proizvodnja je međutim pred velikim teškoćama.

Prvenstveno bi trebalo permanentno korigirati i dotjerivati iznešeni koncept, a posebno za područje gdje još nemamo praktičnih iskustava u stručnom i organizacijskom pogledu.

Od velikog je značaja ekonomsko financijski dio proizvodnje. Pitanja ulaganja u ovakvu proizvodnju po našem mišljenju trebala bi imati specijalni tretman. Radi se o specijalnoj proizvodnji u kojoj praktično sve robe idu u najaktivnije devizno tržište, a s druge strane deviznog učešća u proizvodnji praktično nema. No treba uzeti u obzir da je proizvodni ciklus dug i da se nemože iz bioloških razloga skretati.

S obzirom da smo dugogodišnjim zanemarivanjem konjogojstva izgubili i kadrove za takove poslove, trebalo bi iskoristiti postojeće stručnjake na najracionalniji način i pristupiti stvaranju službe ili institucije koja bi mogla konzimirati stručnu i proizvodnu problematiku takove proizvodnje.

Dosadašnja dezorganizacija prometa konjima koja je svedena na najprimitivnije oblike transfera deviza u dinare nije omogućila ni najnužnija izdavanja u održavanje proizvodnje a niti bilo kakove ozbiljne stručne a pogotovo znanstvene zahvate u konjogojskoj proizvodnji, pa se ta stvar mora ispraviti od Federacije do Republike na čemu se kako smo obaviješteni već radi.

Također treba upozoriti na neke probleme koji su već prisutni a među kojima posebno ističemo:

- Pitanje zdravstvene zaštite, pogotovo suzbijanje zaraznih bolesti kao što su IAK, leptospiroza, virusi iz grupe Herpesa i bronhopneumonija, ekto i endoparazitoze koje se sve pojavljuju kao značajni problemi većih aglomeracija i zajedničkog držanja na pašnjacima pa se treba najstrože pridržavati veterinarsko sanitarnih mjera i primjeniti maksimalno moguću preventivu.
- Reprodukcijska mora biti organizirana kroz reprodukcijski i proizvodno besprijekorne rasplodnjake kako bi se osigurali preduvjeti za kvalitetnu i visoku proizvodnju.
- Treba uzgojno selekcijskim mjerama pratiti rezultate proizvodnje i istražiti koji su to tipovi, pasmine i uzgoji koji daju optimalne rezultate u proizvodnji. Bilo bi neophodno razraditi proizvodne standarde radi provjere

proizvodnih svojstava u proizvodnji konjskog mesa a na bazi pasminskih karakteristika i potreba tržišta.

- Detaljno istražiti i upoznati zapadno evropsko tržište ne samo sa stanovišta plasmana količine robe već i sa stanovišta kulinarstva pojedinih zemalja, hranidbene vrijednosti i mogućnosti konjskog mesa, sa dietetskog stanovišta, tehnologije klanja, boje i okusa konjskog mesa, korištenja klaoničkih otpadaka itd.
- Istražiti optimalni odnos korištenja pojedinih pašnjaka u odnosu na optimalni prirast konjskog mesa. Utvrditi hranidbene vrijednosti i kapacitete pašnjačkih površina s obzirom na broj grla, sastave pojedinih pašnjaka, identifikacije trava koje su najbolje za proizvodnju, ali i onih koje su toksične, kapacitete pašnjaka s obzirom na pojedine godišnje dobi itd.
- Upoznati se sa mogućnostima korištenja i značajem stajnjaka konja, mogućnostima proizvodnje dietetskih proizvoda od konjskog mlijeka, zatim proizvoda od konjske kože i opreme za konje, te dlake.
- Upoznati se sa turističkim iskustvima drugih zemalja vezanih na konjogojstvo. U svijetu su poznata iskustva na tom području iz Francuske, Italije, Austrije, Mađarske a i u nas ima nekih iskustava.
- Postaviti znanost i obrazovni aspekt konjogojstva na našim fakultetima na odgovarajuće mjesto. To je pitanje po našem mišljenju potpuno zanemareno i pomalo u skladu sa dosadašnjim shvaćanjima i orijentacijom zemlje prema konjogojstvu. Koliko nam je poznato znanstvene teme iz konjogojstva su prava rijetkost u znanstvenom radu naših fakulteta i visokih škola.

Zaključak

U našem izlaganju više smo se orijentirali na mogućnosti proizvodnje konjskog mesa i stanje u konjogojstvu onako kako ga mi kao stočari sagledavamo, a ne osjećamo se dovoljno spremni da procjenjujemo odnos konja prema travnjačkim površinama. No, s obzirom na temu iskorištavanja prirodnih travnjačkih resursa alternativnim stočarskim proizvodnjama smatrali smo da je proizvodnja konja i konjskog mesa jedna od mogućnosti za racionalno korištenje sada vjerojatno neracionalno korištenih travnjačkih resursa.

Također smatramo da konjogojstvo i proizvodnja konjskog mesa za izvoz nije jedina alternativna stočarska proizvodnja za korištenje travnjačkih površina, ali smo uvjereni da imamo relativno jasan koncept, koji doduše treba još mnogo i stalno dorađivati.

Ovaj koncept međutim ima i nekih posebnih teškoća bez kojih ne bi trebalo očekivati uspjeh. U prvom redu ako bilo tko smatra da se na iznesenoj problematici može nešto brzo učiniti ili brzo zaraditi bolje je da se ne prihvaća posla. Zatim je važno napomenuti da konjogojstvo kao uostalom ni druge proizvodnje u poljoprivredi nisu više za nekvalificirane radnike i amatere nego za profesionalne stočare, vrsne stručnjake i znanstvenike koji moraju isto tako profesionalno, stručno i većim učešćem znanja rješavati probleme konjogojstva.

Bilo bi na kraju važno da i tzv. izvozna orijentacija zemlje, osim zaključaka kako bi i što trebalo i kakove su nam mogućnosti u suradnji sa prvim privrednicima, učini nešto konkretno i za konjogojstvo i za iskorištavanje

travnjačkih resursa pa makar to zvali i alternativnom stočarskom proizvodnjom.

Na ovim prostorima oduvijek su konj i pašnjak bili pojam zajedništva i način korištenja poljoprivrednih površina. Danas postoji veća i bolja šansa za proizvodnju konja bazirana na izvoznom konceptu konjskog mesa s jedne strane i na travnjačkim površinama s druge strane. Na nama stručnjacima je da uradimo sve što možemo i znamo, a na drugima je da nas slušaju i koriste se našim znanjem i mogućnostima, kako bi se koristile barem one mogućnosti koje se same nude, a koje sada nedovoljno koristimo.

LITERATURA

1. Aktualna pitanja razvoja i unapređenja narodnog konjarstva u SFRJ, Zadrudni savez Jugoslavije, Beograd, 1988.
2. Bosnić, P., Perutka, B., Seleš, J., Ljubešić, J., Sukalić, M. (1987): Program razvoja konjogojstva u SRH od 1985.—2000. godine, Zagreb.
3. Herak, M., Sukalić, M. (1987): Istraživanje i uvođenje novih postupaka u reprodukciju domaćih životinja. Zbornik VI. Kongresa veterinarara i veterinarskih tehničara Jugoslavije, Zagreb, 213—227.
4. Ljubešić, J., Seleš, J., Sukalić, M. (1982): Sadašnje stanje uzgoja hrvatskog hladnokrvnjaka u SR Hrvatskoj, Veterinarski glasnik 11.
5. Rako, S. i sur. (1958): Stočarstvo Gornje Posavine. Dokumentacija ekonomike melioracija Gornje Posavine — Područje »Lonjsko Polje« — Zagreb.
6. Rosenblum, J. W. (1983): Agriculture in the twenty-first century, John Wiley and Sons, New York.
7. Rosedale, P. D., Ricketts, S. W. (1974): The Practice of Equine Stud Medicine. Bailliere and Tindall, London.
8. Statistički godišnjak, SFRJ.
9. Sukalić, M. (1986): Vaginalni i rektalni nalazi pri ranom utvrđivanju ždrebosti. III Jugoslavenski kongres za razmnožavanje i uzgoj domaćih životinja, Umag.
10. Sukalić, M., Obersnel, T., Kamenski, Đ., Ljubešić, J. (1985): Proizvodnja konja za meso u zemlji i za izvoz. Vet. Glasnik 39 (2), 187—193.